

УДК 338.436

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В АПК У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*В. І. Афендікова,
аспірант, Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України*

У статті розглянуто проблеми формування інтеграційних зв'язків в агропромисловому комплексі України у сучасних умовах розвитку ринкової системи.

In the article the problems of forming of integration connections are considered in the agroindustrial complex of Ukraine in the modern terms of development of the market system.

ВСТУП

У процесі розвитку агропромислової інтеграції створюються найкращі умови для високоефективного використання природних, виробничих, фінансових та економічних ресурсів. При комплексному розміщенні промислових комплексів і розвитку інтеграції досягається значна економія капітальних вкладень, зменшується протяжність інженерних комунікацій, доріг, зменшується площа землі для забудови, створюються сприятливі умови для соціально-економічного розвитку територій. Отже, агропромислові комплекси — це найбільш оптимальна форма територіальної організації агропромислового виробництва, що розглядаються наукою і практикою як найбільш прогресивні високоефективні форми організації агропромислового виробництва. Саме тому, коли в Україні здійснюється структурна перебудова і реформування агропромислового комплексу, необхідне подальше вдосконалення комплексного розвитку галузей сільського господарства, харчової і переробної промисловості, раціоналізація технологічних, виробничих та економічних зв'язків.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розглянути проблеми формування інтеграційних зв'язків як форми економічної взаємодії господарюючих суб'єктів в АПК у сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Агропромисловий комплекс — складова структурна частина національної економіки України. Він повинен являти собою структурно завершену, збалансовану, зінтегровану, взаємозв'язану, високоефективну систему,

здатну повністю забезпечити населення продуктами харчування, а зовнішню торгівлю — експортними товарами. Основною складовою агропромислового комплексу є сільське господарство — важлива складова, одна з основних, життєво важливих галузей господарства України і сфер матеріального виробництва, яка спеціалізується на виробництві продуктів харчування для населення, сировини для промисловості і експортних товарів для зовнішньої торгівлі. В цій галузі виробляється більш як 50 % продукції АПК. Другою його важливою галуззю є харчова і переробна промисловість.

Вирішальне значення у формуванні нового структурно завершеного агропромислового комплексу має агропромислова інтеграція. Вона передбачає поглиблення таких технологічних, економічних, організаційних та інших зв'язків між сільськогосподарськими, промисловими підприємствами і розвиток різних агропромислових формувань, які забезпечують більш раціональне і високоефективне використання всього виробничого потенціалу. В умовах ринкової економіки агропромислова інтеграція набуває нових ознак, оскільки інтеграційні процеси пов'язані із змінами власності, економічних взаємовідносин між сільськогосподарськими підприємствами, в організаційній структурі виробництва та іншими чинниками. Агропромислова інтеграція — процес органічного злиття промислового і сільськогосподарського виробництва, що забезпечує підвищення економічної ефективності агропромислового виробництва.

Наявний практичний досвід дає підстави для висновку про те, що агропромислова інтеграція розвиватиметься, як правило, у напрямі

формування складних систем агробізнесу на зразок тих, що існують у країнах з ринковою економікою, але з урахуванням особливостей сільського господарства України. Отже, метою і змістом економічних перетворень в АПК є створення таких організаційно-виробничих інтегрованих формувань, які здатні успішно конкурувати на внутрішньому і зовнішніх агропродовольчих ринках, спроможні на активну підприємницьку та маркетингову діяльність. Причому, необхідно підкреслити, що приватна власність повинна поєднуватися із можливостями одержання додаткового ефекту від масштабів виробництва.

Інтеграція переробних підприємств з приватними господарствами громадян дозволяє збільшувати обсяги виробництва, товарний асортимент та поставки на ринок продуктів харчування, здійснювати взаємну підтримку вітчизняних товаровиробників, вирішувати соціальні питання.

Таким чином, інтегровані системи агробізнесу, що формуються з використанням переробними підприємствами оренди землі і майна у їх власників з метою продукування сільськогосподарської сировини, мають ряд переваг, що полягають у наступному:

- досягається органічне поєднання виробництва сільськогосподарської сировини і її переробки в єдиній організаційно-виробничій структурі, під єдиним управлінням;
- забезпечується цілісність технологічного ланцюга з виробництва кінцевих продуктів — готових продуктів харчування;
- зменшується залежність переробних підприємств від виробників сільськогосподарської сировини;
- збільшуються можливості програмування кількісних і якісних показників виробництва сільськогосподарської сировини, що відповідають вимогам переробних підприємств.

Докорінно змінюється механізм інтеграційно-економічних зв'язків між сировинними і переробними підприємствами. Адже підприємствам, що виробляють сировину власними силами на орендованій землі з використанням орендованої сільськогосподарської техніки, вже немає потреби закуповувати продукцію аграрних господарств за цінами, рівень яких багато в чому визначає висока собівартість її виробництва у сировинних господарствах.

Водночас необхідно наголосити і на окремих недоліках, що мають місце у випадках оренди землі переробними підприємствами і вимагають удосконалення механізму агропромислової інтеграції. Основні з них: малі площі і

короткі терміни оренди. Це, по-перше, утруднює або й робить неможливим дотримання науково обґрунтованих сівозмін. По-друге, переробним підприємствам не вигідно вкладати кошти в підвищення родючості землі, якщо вона орендована на короткий термін, бо у випадку анулювання договору оренди чи закінчення короткого її терміну вже інший господарючий суб'єкт використовуватиме післядію вкладень, їх інерційний ефект. Мінімальним терміном оренди слід вважати термін повної ротації науково обґрунтованої сівозміни. Тому необхідно працювати над тим, щоб спонукувати власників земельних часток — орендодавців — до об'єднання у великі групи для надання ними землі в оренду великими масивами і на тривалий термін.

Агропромислова інтеграція з приводу виробництва продовольства розвивається не лише за рахунок оренди землі переробними підприємствами, а існують і традиційні її форми, тобто поєднання переробного виробництва із сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності, економічне співробітництво переробних підприємств із господарствами населення. Але для цього необхідно удосконалювати економічний механізм інтеграційних зв'язків переробних підприємств і виробників сільськогосподарської сировини під кутом зору досягнення все більшої відповідності вимогам ринкового економічного середовища, кон'юнктурного ціноутворення.

Величезну загрозу для розвитку АПК у сучасних умовах становить перехідний період вступу до СОТ. Так, у доповненні № 1 до "Протоколу про вступ України до СОТ", підписаному в Женеві 5 лютого 2008 року, наголошується: "Україна підтверджує, що вона не шукатиме способів скористатися спеціальними захисними заходами у сфері сільського господарства". Також у домовленості між Україною і США йдеться про експорт м'яса в нашу країну з так званих ризикованих територій.

Така політика в сільськогосподарській галузі призведе до втрати наших позицій на світовому ринку продовольчої продукції, а відтак — до загрози продовольчій і національній безпеці країни в умовах сьогоденної економічної кризи.

Використання застарілих технологій, техніко-технологічна відсталість вітчизняного аграрного виробництва не дозволяють отримувати конкурентоспроможну продукцію. Підвищення конкурентоспроможності продукції — це стратегічне завдання нашого АПК у сучасних умовах господарювання. Тому Україні кон-

че потрібна стратегія технологічного прориву, дієва державна підтримка підприємств АПК, інвестиції в основний капітал сільського господарства не лише за рахунок власних коштів агропромисловців, а й шляхом збільшення найближчими роками у декілька разів державного фінансування.

Актуальною залишається проблема зарплати в галузі. У 1990 році оплата праці сільськогосподарського працівника становила 95% середнього народногосподарського рівня, а в 2007-му — лише 56%.

Необхідний активний пошук нових шляхів аграрно-промислової інтеграції, який мають ініціювати підприємства харчової та переробної галузей. Адже внаслідок неефективних реформ в АПК переробні підприємства зіткнулися з серйозною проблемою — більшість їх виробничих потужностей просто не використовується внаслідок зменшення поставок сировини.

Таким чином, особливого значення набувають інтеграційні процеси, які можуть стати способом стабілізації та розвитку сільгоспвиробництва за рахунок зближення інтересів підприємств АПК.

Необхідно забезпечити створення крупних агропромислових формувань. Це — могутні виробничі компанії з крупним приватним капіталом. Вони використовують сучасну новітню техніку, відповідні технології розвивають на прогресивній технологічній базі великомасштабну переробку сільгосппродукції і власну торговельну мережу.

Агропромислові формування мають можливість активізувати у межах своєї структури внутрішні фінансові потоки, концентрувати і направляти їх на вирішення актуальних задач по створенню конкурентоздатного виробництва, логістики, використання сучасного менеджменту.

Світовий досвід переконує у тому, що підвищенню ефективності сільського господарства сприяє те, коли в його організаційно-господарській і соціально-економічній структурі поєднуються приватна власність на землю, інші засоби виробництва та їх концентрація. Тобто тоді, коли розвивається агропромислова інтеграція, яка дає можливість розвивати крупні компанії, і тільки вони на внутрішньому ринку здатні скласти реальну конкуренцію своїм крупним зарубіжним партнерам і зберегти робочі місця.

У США 24 % господарств дають 87 % продукції. Ці господарства — корпорації, завдяки яким розвивається міцний ефективний приват-

ний сільськогосподарський сектор. Таким повинен стати і АПК України.

Корпоративний бізнес в АПК, вищою формою реалізації якого є АТ, це не тільки шлях до виживання і підвищення конкурентоздатності підприємств АПК, але й нові можливості розвитку інноваційної діяльності в галузі. Такі підприємства відкривають новий етап у розвитку агропромислової інтеграції, що сприятиме створенню національного АПК західного типу з господарствами, розміри яких дають можливість використовувати новітні технології і сучасний менеджмент.

В АПК України сьогодні можуть успішно працювати тільки крупні корпорації, які здатні захистити себе юридично і лобювати свої інтереси у законодавчій владі. Такі підприємства вже створені і працюють у АПК Криму, наприклад, це АТЗТ "Миронівський хлібопродукт", завдяки якому пташине виробництво півострова нараховує близько 11 млн голів, ЗАО "Дружба народів Нова", "Кримська фруктова компанія" (садівництво за новими технологіями в різних районах Криму), це Кам'янець-Подільський плодоовочевий завод — відкрите акціонерне товариство "Адамс", ТОВ "Агрокорм Поділля".

Створення корпорації вимагає чималих фінансових ресурсів. Вони потрібні для створення технологічної бази, налагодження служби сервісу, переробки продукції, облаштування торговельної, а також складської і під'їзної ланок ринкової інфраструктури.

Власних коштів засновникам не вистачає, тому у випадках створення подібних систем агробізнесу слід вважати корисною і доцільною їх державну підтримку наданням банківських довготермінових кредитів з пільговою процентною ставкою. Завдяки цьому такі системи агробізнесу могли б доволі швидко нарощувати свій виробничо-продуктивний потенціал і не лише збільшувати обсяги реалізації продовольчих товарів на вільному ринку, але й, за відповідними зобов'язаннями, стати осередками виробництва і гарантованої реалізації державі попередньо визначених обсягів продукції для створення державних резервних продовольчих фондів різного призначення.

Доцільними на сучасному етапі, а можливо, і перспективними, є й інші форми раціонального синтезу сировинного і переробного виробництва, що знайшли застосування в Хмельницькому обласному АПК. Характерним для них є те, що основними виробниками і постачальниками сільськогосподарської сировини для переробних підприємств нерідко виступають осо-

бисті підсобні господарства населення. Це переважно молоко, обсяги виробництва якого значно зменшилися в сільськогосподарських підприємствах.

В Україні налічується багато молокопереробних заводів, які розгорнули підприємницьку діяльність і все впевненіше адаптувалися до кон'юнктурного формування цін на продовольчому ринку. Відчуваючи нестачу сировини, вони вдалися до масового залучення господарств населення для її виробництва і поставок. Сформувалися інтегровані структури, в яких господарства населення замінили великі колективні господарства.

На Волині працює Західна молочна група — крупний оператор з переробки молока — корпорація "Контініум". Її діяльність свідчить про те, що в сучасних умовах високоефективне виробництво молока може бути забезпечено тільки при концентрації ресурсного потенціалу на рівні відповідного суб'єкта господарювання з належною спеціалізацією. Це говорить про те, що слід розвивати середні і крупні виробництва. Враховуючи сучасний стан інтеграційних процесів, можна стверджувати, що без корінних змін міжгалузевих відносин і сфери заготівлі молока неможливо прогнозувати перспективи виробництва молочної продукції. Про це свідчить зниження обсягів поставок сировини для переробки, значне падіння його виробництва в аграрних підприємствах, а також зменшення виробництва молока в сільських господарствах АПК.

Радикальні зміни, які могли б зацікавити аграріїв у збільшенні виробництва молока, повинні проводити як держава, так і молочна промисловість. Тому в кожному регіоні необхідно відпрацювати систему ефективних засобів щодо поглиблення інтеграційних процесів у молокопереробному підкомплексі. Щоб зробити її ефективною, необхідно провести моніторинг діючої системи заготівель молока з оцінкою маркетингових каналів заготівель як на агропідприємствах, так і в особистих господарствах.

Але тут виникає, крім багатьох інших, проблема натуралізації особистих господарств. Селянські господарства — це повернення до натурального господарства з доіндустріальною схемою і низькою продуктивністю праці.

Зайнятість в таких господарствах не вирішує, а фактично приховує реальний рівень безробіття в сільській місцевості. А в сільському господарстві України зайнято 15,5 млн чоловік, тобто приховуються великі масштаби реального безробіття на селі, що дозволяє відмовляти у наданні грошової допомоги по безробіттю.

Тому необхідні ефективні перетворення у аграрному секторі економіки, які б були націлені на створення реальних умов для його розвитку.

На розвиток агропромислової інтеграції все більше впливають результати аграрної реформи. Власники земельних і майнових паїв використовують їх для одержання матеріальної вигоди. Поширюється практика надання селянами земельних ділянок і майнових паїв в оренду переробним підприємствам для виробництва сільськогосподарської сировини. У сучасних умовах змінюється не лише форма синтезу у сфері виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки, але й механізм взаємозв'язків між партнерами з виготовлення продовольчих товарів. Формуються принципово нові інтегровані системи агробізнесу.

Визначальною основою інтеграційно-економічних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції і її переробниками є економічна доцільність. Це пов'язано з тим, що змістом і метою виробничої діяльності в ринковій економіці є одержання прибутку. Тому виробники сільськогосподарської продукції прагнуть поставляти її тим переробним підприємствам, які пропонують вищу ціну, а останні намагаються закуповувати сировину в тих аграрних господарствах, що виробляють її з меншими витратами і реалізують за низькими цінами.

Формування інтегрованих систем агробізнесу з використанням переробними підприємствами оренди землі для виробництва сільськогосподарської сировини визначило й докорінні зміни в інтеграційному механізмі. Якщо раніше переробне підприємство закуповувало сировину за певними цінами, які багато в чому визначалися собівартістю її виробництва в аграрних господарствах, а також сплачувало податок на додану вартість, то в нових умовах воно сплачує орендну плату орендодавцям.

Агропромислова інтеграція у формі оренди землі переробними підприємствами не означає, що відпадає потреба у традиційних їх формах. Інтеграційні зв'язки переробних підприємств із сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності і господарствами населення зберігаються навіть в агропромислових формуваннях, у яких значна частина сільськогосподарської сировини виробляється на орендованих землях. Необхідно удосконалювати економічний механізм таких зв'язків, повніше його адаптувати до ринкових умов функціонування АПК.

ВИСНОВКИ

В переформованій моделі АПК України пріоритетне місце повинен зайняти підприємницький сектор великих товарних господарств. Він буде охоплювати різні організаційно-правові форми господарювання. Спільна їх ознака — оптимальний рівень концентрації виробництва, використання новітньої техніки і відповідних технологій, наукового менеджменту. Тільки такі господарства в змозі виробляти конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках. Вони повинні стати і інтегратором щодо дрібнобізнесових господарств.

Необхідна державна підтримка таких систем і надання довготермінових кредитів з прийнятною процентною ставкою або й пільгових; тимчасове зменшення податкового навантаження, тобто зниження фіскальної і підвищення стимулюючої функції податку; введення низьких тарифів на експорт продовольчих товарів, що не входять до розряду стратегічних і обсяги виробництва яких перевищують споживчий попит на внутрішньому продовольчому ринку; створення умов для поступового переходу від дрібних приватних селянських господарств, виробників молока до сучасних великих товарних господарств. Необхідна стра-

тегія технологічного прориву, дієва державна підтримка підприємств АПК, інвестиції в основний капітал сільського господарства не лише за рахунок власних коштів агровиробників, а й шляхом збільшення найближчими роками у декілька разів державного фінансування. За таких умов господарювання розвивається ефективна агропромислова інтеграція, здатна створити сучасний, конкурентоспроможний АПК України.

Література:

1. Бондаренко Л.М. Регіональні аспекти виробництва сільськогосподарської продукції // Економіка АПК № 6. — 2007. — С. 50—55.
2. Вольинский Г. О конкурентных преимуществах в условиях глобализации // Экономика Украины. — № 12. — 2006. — С. 68—73.
3. Лисецкий А., Соломко М. Структурное развитие сельского хозяйства Украины // Экономика Украины. — № 12. — 2006. — С. 54—61.
4. Рябоконт В.П. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. — № 7. — 2006. — С. 31.
5. Чухно А. Господарський механізм та шляхи його удосконалення на сучасному етапі // Економіка України. — № 4. — 2007. — С. 36—42.

ДО УВАГИ АВТОРІВ

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ:

- відомості про автора (авторів): ім'я, по батькові, прізвище, вчене звання, вчений ступінь, посада і місце роботи, службова і домашня адреси (з поштовим індексом), контактний телефон;
- УДК;
- назва статті мовою оригіналу та англійською мовою;
- коротка анотація (2-4 речення) мовою оригіналу та англійською мовою;
- текст статті повинен мати такі необхідні елементи: вступ (формулюється наукова проблема, ступінь її вивченості, актуальність тієї частини проблеми, якій присвячена стаття), постановка задачі (формулюються мета і методи дослідження), результати (викладається система доведень запропонованої гіпотези, обґрунтовуються наукові результати), висновки (вказується наукова новизна, теоретична і практична значущість результатів дослідження, перспективи подальших розробок з цієї теми). Розділи повинні бути виділені;
- обов'язковий список використаних джерел у кінці статті;
- обсяг статті — 12-25 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків);
- шрифти найпоширенішого типу, текстовий шрифт та шрифт формул повинні бути різними;
- ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. До графіків та діаграм мають бути подані таблиці, на основі яких вони збудовані;
- разом із друкованою статтею треба подати її електронний варіант. Файл статті повинен бути збережений у форматі DOC для MS Word. Схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, JPG, в імені яких зазначається номер ілюстрації у статті, наприклад pict 4.tif.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

Адреса редакції: 04073, м. Київ, пров. Куренівський, 19/5, к. 408

для листування: 04112, м. Київ, а/с 61; dks@kiev.relc.com

Тел.: (044) 223-26-28, 467-65-28, 537-14-33